

тільки своєї культури, а й чужої; через поповнення своїх знань щодо соціокультурних форм взаємодії представників різних країн; навчатись використовувати вербальні та невербальні засоби, прийнятні для даної культури; дотримуватись етикетних норм у процесі комунікації та коригувати власну комунікативну поведінку тощо. Для набуття відповідних теоретичних знань з культури іншомовного спілкування та їхнього практичного втілення сьогодні існує безліч інформаційних джерел та новітніх технологій, адже професійний розвиток сучасного фахівця безпосередньо залежить від ступеня володіння навичками міжкультурної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. К.: Довіра, 2007. 205 с.
2. Гумбольдт фон В. Язык и философия культуры. М.: Прогресс, 1985. 452 с.
3. Sapir, Edward (1921), Language: An Introduction to the Study of Speech, Harcourt, Brace
4. Bennett M. J. Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings. Yarmouth, ME: Intercultural Press, 1998.
5. Hall E.T., Hall M. Understanding Cultural Differences. Germans, French and Americans. Yarmouth: ME.: Intercultural Press, 1990.

Дмитренко О.П.

кандидат філологічних наук

доцент, доцент кафедри німецької мови

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

ДВОМОВНІСТЬ, ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Анотація. У статті подається теоретичний матеріал про двомовність, її сьогоденну актуальність, її типи, переваги та недоліки. Матеріалом практичної частини статті є приклади з власної практики викладання німецької мови як другої іноземної.

Summary. The article presents theoretical material on bilingualism, its current relevance, its types, advantages and disadvantages. The material of the practical part of the article are examples from the author's own practice of teaching German as a second foreign language.

Вступ. У час неспинних економічних та політичних зрушень у сучасному світі, які викликані активним входженням країн у світовий геополітичний полікультурний простір, особливого значення набуває

проблема двомовності, тобто здатності людини користуватися двома чи більше мовами поперемінно.

Актуальність пошуку. Підвищена увага до двомовної освіти зумовлена сьогодні інтеграцією України у європейський простір, стремлінням до діалогу культур, удосконаленням міжкультурної взаємодії та прагненням задовольнити сучасні вимоги з виховання та навчання всебічно розвиненого індивіда. До того ж в Україні, як багатонаціональній державі, наявні ще не вирішені внутрішні суспільні потреби щодо розвитку системи двомовної освіти національних меншин.

Явище двомовності (білінгвізму) поширене у всьому світі. Основними джерелами двомовності є: а) території, де проживає декілька етнічних груп; б) регіони, що розташовані поряд з державними кордонами; в) змішані двомовні сім'ї; г) процес вивчення першої іноземної мови; г) процес вивчення другої іноземної чи іноземних мов у навчальних закладах будь-якого рівня.

Явище білінгвізму не є новим також й для України, оскільки вперше спроба ввести утраквізм або двомовність була здійснена на території Галичини Австро-Угорською імперією у 1886 році. У школах Галичини намагалися запровадити навчання польською та німецькою мовами. Лише у 1904 році у дев'яти гімназіях Галичини як експеримент було запроваджено двомовне навчання для русинів (тобто українців), словінців і волохів польською та українською мовами. Галицьке товариство «Учительська громада» боролось за перетворення мережі утраквістичних польсько-українських шкіл в україномовні, але такі школи не мали права на існування. Після приєднання Галичини до Радянської України у 1939 році було сформовано двомовні російсько-українські школи.

Огляд попередніх досліджень. Питання двомовності активно досліджували вітчизняні й зарубіжні дослідники, як от: Л. Щерба, О. Ахманова, Ю. Жлуктенко, У. Вайнрайх, Е. Хауген, К. Бейкер, О. Гарсія, Дж. Каммінс, А. Вайс, Г. Клосс, Б. Ажнюк, А. Гусак, А. Ковальчук, О. Сербенська, Л. Ставицька, А. Загнітко, Л. Масенко, Гулий Ю та ін.

Поняття білінгвізму визначають з різних точок зору, тому у науковій літературі існує термінологічна невпорядкованість щодо визначення даного поняття. Український дослідник Ф. Бацевич двомовність визначає як «здатність особи чи групи осіб користуватися по чергово двома мовами для забезпечення комунікативних потреб» [1, с. 320 с.]. У. Вайнрайх визначає двомовність як «практику поперемінного чи паралельного використання двох мов, а осіб, які здійснюють цю практику, білінгвами [2, с. 32]. Згідно енциклопедії «Українська мова» білінгвізм є «практикою індивідуального або колективного використання двох мов у рамках однієї держави чи соціальної спільності у відповідних комунікативних сферах» [3, с. 131].

Одним із найсуперечливіших питань розробки білінгвальної теорії є її типологічне впорядкування. Дослідники вирізняють різні типи білінгвізму та називають їх також по-різному. Поняття білінгвізму є ємним та багатоаспектним. Відповідно до кожного з досліджуваних аспектів вивчення білінгвізму вчені вирізняють різні його типи. Є. Верещагін досліджував білінгвізм у психологічному аспекті і за **кількістю** та **якістю дій** мовця на основі певного чи певних розвинених умінь виокремив: **рецептивний** білінгвізм (передбачає приблизне розуміння, але не мовлення другою іноземною мовою), **репродуктивний** білінгвізм (передбачає сприйняття та переказ текстів іноземною мовою), **продуктивний** білінгвізм (означає продукування мовлення іноземною мовою, тобто вільне володіння нею). За **актуальністю**, **важливістю**, **перспективністю** та **значенням** іноземної мови чи мов, яка чи які вивчаються чи якими володіють та послуговуються особи у повсякденному житті чи професійній діяльності поділяє їх на **основу/і** або **первинну/і** **допоміжну/і** або **вторинну/і**. Важливою ознакою двомовності є також **рівень володіння** іноземною чи іноземними мовами.

За способом вивчення іноземної мови виокремлюють **природний** та **штучний** білінгвізм. Природний спосіб засвоєння іноземної мови або «метод гувернантки» за Л. Щербою означає, що індивід, перебуваючи в іншомовному середовищі, засвоює іноземну мову шляхом наслідування готових зразків, багаторазово повторюючи почуте та вивчене напам'ять. Практичною метою цього методу було навчити говорити та читати прості легкі тексти. Цей метод виключав рідну мову з процесу вивчення іноземної мови.

Білінгвізм вивчають з позицій мовця, суспільства, а також з позицій самої мови чи мов. Тому виокремлюють різні аспекти дослідження білінгвізму: *лінгвістичний*, *соціолінгвістичний*, *психолінгвістичний* і *педагогічний* (методичний). Ми зупинимось на педагогічному аспекті дослідження білінгвізму, який зорієнтований на пошук, розробку та використання найраціональніших методів навчання та вивчення двох і більше мов в умовах білінгвізму.

Вивчення іноземних мов є нелегким, складним та тривалим процесом, який вимагає від студентів багато зусиль, старання, наполегливості. Проте очевидними є потенційні вигоди від вивчення двох або більше іноземних мов для окремого індивіда, окремої школи, вишу і всього суспільства. Для окремого індивіда білінгвізм надає наступні переваги: а) підвищену розумову гнучкість; б) уможливорює розвиток першої іноземної мови паралельно з другою іноземною мовою; в) розширює коло професій та полегшує пошук роботи фахівцю; г) надає значні переваги серед інших претендентів; г) уможливорює повноцінне навчання у навчальних закладах за різними програмами та працевлаштування за кордоном; д) сприяє формуванню навичок спілкування у процесі міжкультурної взаємодії та

адаптації у соціальній, інформаційній, науковій сферах діяльності. Для навчальної установи білінгвізм означає престиж навчального закладу. На державному рівні перевагами білінгвізму є дієздатність та спроможність держави вирішувати свої внутрішні та зовнішні завдання завдяки високоосвіченому, конкурентоспроможному людському капіталу.

У процесі навчання та вивчення першої чи другої іноземної мови використовується (за Є. Верещагіним) *синтезований* вид двомовності, оскільки поєднуються природні та штучні умови навчання [4]. Лінгвістична класифікація білінгвізму характеризується правильністю чи неправильністю мовлення білінгва. Розрізняють також двомовність *координативну* чи *сурядну* (передбачає абсолютну правильність мовлення двома мовами) та *субординативну* чи *підрядну* (тут має місце змішування двох мов, вживання кальок, перенесення правил читання з однієї мови на іншу тощо). Відомі мовознавці Л. Щерба та А. Супрун безпомилково, правильне використання двох мов у процесі мовлення називають «*чистою двомовністю*» та «*автономною двомовністю*».

Розглянемо детальніше ситуацію вивчення другої іноземної мови у штучних умовах вищого немовного навчального закладу, яку в науковій літературі називають *штучним білінгвізмом*. Штучний білінгвізм передбачає засвоєння іноземної мови в класі чи в аудиторії за допомогою підручників та навчальних посібників з викладачем чи вчителем. Штучний білінгвізм є організованим, цілеспрямованим процесом навчання студентів чи учнів другій іноземній мові, на заняттях за визначеним навантаженням та розкладом у класі чи аудиторії з використанням відповідних методів та прийомів навчання.

Викладачі-практики у процесі навчання німецькій мові як другій іноземній спостерігають явище взаємопроникнення елементів англійської мови в німецьку мову. Тут ми маємо *змішану* або *суміщену* двомовність. У випадку, коли особа мислить однаково і першою, і другою іноземними мовами, виникає так званий «*безпосередній*» білінгвізм. Вирізняють також й «*опосередковану*» двомовність, коли особа мислить рідною мовою, перекладає думки на іноземну мову, а потім говорить. Такі білінгви мають надто уповільнений темп мовлення, припускаються помилок, калькують слова, вживають слова, що звучать однаково чи мають подібну вимову і т. ін. Двомовне вивчення, точніше одночасне вивчення двох іноземних мов, одна з яких є першою, домінуючою, з високим рівнем засвоєння, має й значні недоліки, які у лінгвістиці називають *інтерференцією*. Розглянемо ситуацію інтерференційного впливу першої іноземної мови (англійської) на другу іноземну мову (німецьку) у процесі її вивчення. Відомо, що майбутні студенти вишу вивчали вже англійську мову щонайменше 7 років. У більшості з них вже сформовані основні навички вивчення іноземної мови: а) такі практичні вміння та навички як вільне читання, переклад, монологічне та діалогічне мовлення тощо; б)

розвинені раціональні види мислення такі як аргументування, узагальнення, висновки, коментування тощо); в) достатньо розвинена пам'ять. Звичайно, зазначені навички позитивно впливають на сам процес вивчення другої іноземної мови – німецької мови. Але всі перераховані здобуті навички є одночасно й підґрунтям для інтерференційного впливу англійської мови на німецьку мову. Ми виокремлюємо наступні причини інтерференційного впливу: а) не усвідомлені, не вивчені диференційні ознаки німецької мови у порівнянні з англійською; б) механічне перенесення на німецьку мову звичних норм англійської мови; в) використання звичних операцій у новій ситуації, що не відповідає нормам німецької мови; г) студенти продовжують мислити категоріями англійської та рідної мови. Отже, набуті практичні чи когнітивні навички при вивченні англійської мови автоматично переносяться на німецьку мову, які їй зовсім не властиві. Багаточисленні спостереження та дослідження науковців та викладачів-практиків свідчать про те, що у професійно орієнтованій міжкультурній комунікації та професійно орієнтованому перекладі виявляється інтерференція наступних видів: а) звукова (фонетична, фонологічна, звуко-репродукційна) інтерференція; б) орфографічна інтерференція; в) граматична (морфологічна, синтаксична, пунктуаційна) інтерференція; г) лексична інтерференція; г) семантична інтерференція д) стилістична інтерференція.

Звукова (фонетична, фонологічна, звуко-репродукційна) інтерференція найчастіше має місце на початковому етапі вивчення німецької мови, коли студенти переносять добре вивчені правила читання англійської мови на німецьку, як от:

а) літера «Aa» у німецьких словах *aktiv, Amerika, Ambulanz, Alarm, akut, Angebot, Angriff, Anmarsch, Bank, Banner, Dampf, Gang, Rabatt* вимовляється [æ] як англійська буква Aa у закритому наголошеному складі;

б) німецькі слова *Alarm, Arm, arbeiten, Bart, darstellen, Bargeld* читаються як англійське буквосполучення a+r, що дає довгий звук [a:];

в) артикуляція звука [ei], який дає англійська буква Aa у відкритому наголошеному складі, в німецьких словах: *der April, das ABC, planen, Information*;

г) німецьке буквосполучення *ie* читають як [ai]: *Gebiet, riesig, Unterschied, bieten, Diener, gerieben*;

г) змішування вимови німецької буква *Uu* з англійською буквою *Uu* у закритому наголошеному складі: *unbeugsam, Ungeduld, Undank, Uneinigkeit, ungezogen, Umfang, kulturell*;

д) німецький суфікс *-tion* вимовляється як англійський звук [ʃ] у: *Information, Kommunikation, Detonation, Produktion, Demonstration*;

е) незвичною для студентів є вимова звуків, які дають німецькі букви з діакритичними знаками Ää, Öö, Üü та їх звуки. Іноді студенти вимовляють німецькі слова *speziell* як англійське *special*, *Sohn* як *son*, *chemisch* як *chemical*. голосні на початку слова та складу вимовляються без твердого приступу (нім. *der Knacklaut*).

Ми розглянули лише звукову інтерференцію, оскільки вона різче сприймається на слух. Звичайно, у процесі вивчення німецької мови як другої іноземної, мають місце й інші, не менш важливі, види інтерференції. При наполегливій роботі студента та вимогливості викладача звукова інтерференція швидко усувається. Обмежена кількість годин на викладання другої іноземної мови вимагає від студента систематичного відвідування занять чи своєчасного їх відпрацювання.

Висновки. Двомовність є необхідною та багатопроBLEMною складовою сучасної системи освіти, для вирішення якої потрібні надзвичайно змістовні теоретичні наукові та методичні розробки, які б підкріплювалися надбаннями викладачів-практиків.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. — К.: Видавничий центр «Академія». 2004. — 344 с.
3. Українська мова. Енциклопедія/редкол. Русанівський В. М., Тараненко О.О., Заблук М. П. та ін. — 2-ге вид. випр. і доп. — К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. — 824 с.
5. Хауген Е. Мовний контакт // Нове в лінгвістиці. 1972. — Вып. 6. — М., С.61—80.
6. Жлуктенко Ю.А. Лингвистичні аспекти двомовності [Текст] / Ю.Жлуктенко. — К.: Вища школа, 1974. — 176 с.
7. Bernstein Wolf: Wie kommt die muttersprachliche Interferenz beim Erlernen des fremdsprachlichen Wortschatzes zum Ausdruck. Linguistik und Didaktik 38.1997. — 142—147.
8. Földes Csaba: Kontaktdeutsch. Zur Theorie eines Varietäten Typs unter transkulturellen Bedingungen von Mehrsprachlichkeit. Tübingen, Gunter Narr Verlag. 2005: <http://www.vein.hu/german/kontaktdeutsch.htm>